

IMPACTO ECONÓMICO DA MARÉ NEGRA DO PRESTIGE

DOLDÁN GARCÍA, Xoán Ramón

Profesor Titular Economía Aplicada

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

I.- O SINISTRO DO PRESTIGE

A catástrofe do *Prestige* inicia-se o dia 11 de Novembro de 2002 cando este petroleiro, con bandeira das Bahamas, comeza a ter problemas de navegazón. Leva unha carga declarada de 77 mil toneladas de fuel pesado. O 13 de Novembro atopa-se á altura do cabo Fisterra, emite unha petizón de axuda e horas mais tarde evidencia-se unha fuga no mar. Desde este momento o navio é desprazado nun percorrido errático ao longo de grande parte do litoral galego, até o seu afundimento o dia 19 de Novembro a 130 millas náuticas da costa, e a 3500 m de profundidade.

Ademais do vertido do combustíbel que usa o próprio buque, derramouse parte da carga, agundizando-se co afundimento a dimensón da maré negra. Os seus efectos deixan-se notar primeiro na Costa da Morte, e logo máis ao norte e ao sul.

A Conselleria de Pesca e Asuntos Marítimos, através de diferentes resoluzóns, introducirá sucesivas proibizóns de faenar e mariscar, dando fé da extensión da catástrofe. Desde o 4 de Decembro as actividades pesqueiras no litoral galego quedaron restrinxidas de modo que:

Desde Ponta Candelaria (Cedeira) até a desembocadura do Rio Miño, proíbe-se cautelarmente toda actividade pesqueira para as frotas censadas nas modalidades de arrastre, artes menores, cerco, palangre, rascos e volantas. Desde Ponta Seixo Branco (A Coruña) até a desembocadura do Río Miño, xunto con as Rias de Ferrol e Cedeira en toda a sua extensón, proíbe-se cautelarmente o marisqueo. Alén diso, proíbe-se a extracCIÓN de percebe nas Confrarias de Ferrol e Cedeira.

Deste modo, e segundo cifras da propia Xunta de Galicia, dun total de 1.121 quilómetros de costa que ten a Comunidade galega, a proibizón de faenar quedou establecida nas seguintes zonas e extensóns:

- Zona proibida para a pesca: 913,5 quilómetros
- Zona proibida para o marisqueo: 798 quilómetros

Contudo, parte dos vertidos do fuel irán aparecendo posteriormente en todo o litoral cantábrico, tanto galego como asturiano, cántabro ou vasco. Mesmo comenzarán a chegar máis tarde restos á costa francesa e, en menor medida, á portuguesa. A maré negra do *Prestige* terá o triste priviléxio de se converter na maior maré negra da historia en cuanto ao litoral afectado e as consecuencias económicas e ambientais que pode conllevar, e unha das maiores catástrofes ecolóxicas do planeta.

Mália ser de seu unha grave situazón, hai outro elemento que incide ainda máis no agravamento dos efectos desta maré negra: ser un suceso dentro dunha continuidade de sucesos semellantes acontecidos nunha mesma zona, as costas galegas. Dunha forma breve poderíamos resumir esta secuencia cos seguintes dados:

- 1970 (4 de Marzo): o navio noruegués *Polycommander*, con máis de 50.000 toneladas de petróleo a bordo, embarranca na boca norte da Ría de Vigo.
- 1970 (5 de Decembro): o cargueiro *Erkowit* verte á altura de Bastiagueiro (Ría da Coruña) parte da sua carga, 2.000 bidóns de pesticidas, acarretando un forte impacto ambiental.
- 1976 (12 de Maio): o buque tanque *Urquiola*, con 100.000 toneladas de petróleo procedente de Líbia, choca na entrada do porto da Coruña, dando lugar a unha das maiores marés negras no mundo. Na luta contra esta maré utilizaron-se masivamente deterxentes e dispersantes que provocaron efectos máis perniciosos a longo prazo.
- 1978 (31 de Decembro): o petroleiro *Andros Patria*, provoca ao norte do Cabo Ortegal unha forte poluición.
- 1987 (5 de Decembro): o navio *Cason* con 2.000 bidóns de produtos químicos corrosivos naufraga nas costas de Fisterra.
- 1992 (3 de Decembro), o buque petroleiro *Aegean Sea*, con 80.000 toneladas de crú a bordo, encalla na costa da cidade da Coruña, dando lugar a unha maré negra coincidente en grande medida coa zona afectada polo *Urquiola*.

Este encadeamento de catástrofes, ás veces coincidentes no mesmo espazo, interveñen como elementos desestabilizadores sobre un medio estresado e en recomposición, no que os efectos perniciosos do sinistro suman-se á interacción con outro tipo de agresións. Mália a capacidade rexeneradora do medio mariño no noso litoral, por forza, este rosářio de efectos aminora a sua potencialidade produtiva e implica indiscutíbeis danos económicos prolongados no tempo para a sociedade no seu conxunto.

II.- A ECONOMIA PESQUEIRA DO LITORAL GALEGO

Na Galiza tendemos a identificar o litoral coa actividade pesqueira e, sen dúbida, esta relación é real, atende a relazóns económicas obxectivábeis. Contudo esa identificación non é necesariamente idéntica, nen sequer semellante, noutros lugares con un litoral tan extenso como o noso. É dicer, a disposición de litoral non implica sempre unha forte presenza pesqueira, mesmo pode acontecer que exista unha ausencia manifesta de dita actividade. Isto supón que a economía galega e, en particular, a das zonas de litoral, teñan unha característica específica que, como veremos, redonda en que as consecuencias económicas sexan máis importantes do que o poderían ser noutros territorios.

Aproximadamente a metade da populación galega reside no litoral que, á sua vez, é o territorio con maior dinamismo económico, como demonstra o facto de se concentrar neses concellos o 84% da facturación das empresas galegas. Estes datos serven-nos para resaltar a inegábel importancia que para o conxunto da economía galega pode ter calquer alteración económica relacionada co mar, for mesmo pola sua importancia demográfica, for para indicar que o dinamismo económico do litoral está vinculado inexcusablemente á existencia dun tramo produtivo forte arredor do complexo pesca-industria.

O sector pesqueiro ten unha longa tradición no tecido de relazóns técnicas e sociais de produción da economía galega. Entre as actividades que integra o sector destaca a pesca extractiva (baixura, litoral, altura e grande altura) con máis de 8.000 unidades pesqueiras activas, na sua imensa maioria adicadas á pesca artesanal nas rías e litoral, superando os 40.000 empregos directos. Ademais está o marisqueo que na Galiza posue características específicas, con máis de 9.200 persoas directamente traballando, maiormente mulleres. A acuicultura mariña, basicamente a miticultura, converte a Galiza na primeira produtora de mexillón de Europa e a segunda mundial, con vendas anuais entre as 250 mil e as 300 mil toneladas, e empregando a máis de 13.000 persoas. Engadiremos tamén o sector de conservas e novos transformados, o máis importante do Estado español, con empresas pioneiras en produción de

alimentos vincellados á pesca e identificazón coa marca de procedéncia de Galiza, como calidade en produtos do mar. Deste tramoado produtivo resulta un forte dinamismo que actua como mecanismo de arrastre doutras actividades económicas, tanto do litoral como do conxunto da economía.

As peculiaridades da pesca como actividade económica produtiva veñen determinadas pola especificidade dos recursos pesqueiros. Trata-se de recursos renovábeis pero non ilimitados, unha vez que nos apropiamos deles e pasado un período relativamente curto de tempo existe a posibilidade de re-apropiarmonos deles nunhas condizóns semellantes. Os recursos son produto dunha relazón humanidade-natureza, é dicer, teñen unha componente social. Que un recurso renovábel (como os pesqueiros) sexa tamén un recurso inesgotábel (na escala humana) dependerá de en que términos se establece esa relazón social, de como os humanos fagamos apropiazón e uso do recurso. Por recursos pesqueiros entendemos, fundamentalmente, peixes, crustáceos e moluscos que cubren necesidades alimentares, ben directamente ou prévia transformazón. Son, pois, recursos alimentares que cubren unha necesidade primaria como é o consumo enerxético endosomático que permite que o corpo humano siga funcionando. Amais disto, o seu consumo ven determinado polos usos sociais e unhas pautas culturais.

O descubrimento destas propiedades sociais dos recursos pesqueiros por comunidades que non teñen desenvolvidas as condizóns para a sua apropiazón, implica a disposición a facer uso deles. O recurso pesqueiro é convertido no producto pescado, algo producido polo mar, recollido por certas persoas conforme certas técnicas e posto no mercado para que alguén o mere que destinando-o á sua alimentación ou a doutros; algo que é recoñecido polas suas propiedades de uso ainda cando non se coñeza nen de que lugar concreto procede ou como se accede a el. Deste modo, as actividades pesqueiras integranse desde mui cedo nas redes de comercialización, dando-se procesos de valorizazón do producto rápidos e elevados. As comunidades non pesqueiras que ven os seus mercados fornecidos con garantías e regularidade polos produtos procedentes das comunidades pesqueiras, tenden a valorar en maior medida aqueles produtos que se identifican coa orixe daquelas.

A partir desta identificazón de marca, establece-se un tramoado de relazóns que percorre o producto desde a sua colleita ou do seu desembarco, até que é consumido en calquer mercado, criando zonas de influéncia noutros subsectores produtivos con consecuencias económicas xerais. Se o dano é tan forte como o presente, a cadea de efectos multiplicadores amplia-se no tempo e no espazo de maneira exponencial.

Non menos importante é o impacto para certos lugares do litoral onde a tendéncia demográfica é dun serio declínio, como é o caso da Costa da Morte.

De todo o litoral galego esta é, xunto coa Costa Norte (de Cariño a Ribadeo), a de menor densidade demográfica, 88,5 habitantes por km² fronte a 92,3 de média para Galiza ou 296,2 para o conxunto do litoral galego (Carnota e Muxia non superan os 50 habitantes por km²). Nesta zona varios concellos perderon populazón na década 1991-2001, e en case todos esta caída pode considerar-se ela mesma catastrófica: Cabana de Bergantiños 11,57 % habitantes menos, Camariñas 13,35%, Carnota 19,35%, Dumbria 15,27%, Malpica 11,42%, Muxia 10,19%, Ponteceso 14,05% (INE 2002). Algun mesmo ten sofrido unha perda demográfica no conxunto do século XX (Muxia), ou de case estancamento (Carnota, Ponteceso ou Laxe).

Esta situazón explica-se, en parte, por un comportamento demográfico xeralizado de baixas taxas de natalidade e crescimentos vexetativos negativos (IGE 2003a). Contudo, o elemento fundamental é a existéncia de fortes movementos migratórios que levan aos habitantes destes concellos a residir noutros lugares de maior dinamismo económico. Os concellos da Costa da Morte (coa excepción de Carballo, Cee e A Laracha) estiveron a sofrir na última década importantes fluxos de emigrantes. En varios casos no transcurso dunha década abandonaron o seu anterior lugar de residéncia até un 10% da sua populazón (Camariñas, Carnota, Dumbria). Entre un 25% e un 65% destas persoas, en funzón do concello, emigra fóra da Galiza. (IGE 2003b)

Este comportamento demográfico non é alleio á situazón do mercado laboral. Na Costa da Morte as taxas de actividade son, en xeral, inferiores á media galega. Isto debe-se, sen dúbida, ao alto grau de envellecemento da populazón, o que implica que a percentaxe de persoas incorporadas ao mercado de traballo sexa menor. O que resulta mais preocupante é a alta incidencia do fenómeno do desemprego. Praticamente todos os concellos teñen elevadísimas taxas de paro, superando en varios deles o 20% (Carballo, Cee, Corcubión, Fisterra ou Carnota). Porén, a situazón laboral naqueles concellos onde a importancia das actividades pesqueiras é superior (Fisterra, Malpica, Carnota ...) tenden a ter taxas de paro inferiores á media das actividades produtivas do lugar, e mesmo taxas inferiores á media galega. É dicer, as actividades pesqueiras están actuando nestes casos como elementos ralentizadores da caída demográfica e, en ocasións, mesmo nos únicos dinamizadores laborais destes concellos. A dependencia das actividades pesqueiras é vital para a supervivencia socioeconómica destes lugares, onde os traballos relacionados co mar chegan a ser, nalguns concellos, a principal actividade laboral (Fisterra, Malpica, Carnota, Muxia).

A renda familiar disponíbel na Costa da Morte, exceptuando o concello de Carballo, atopa-se por debaixo da media galega (IGE 2002). A situazón é ainda mais grave se consideramos que Fisterra, Dumbria e Cabana de

Bergantiños nen sequer alcanzan un 70% da média galega, e só Cee e Corcubión chegan ao 90% desta média.

Nestas circunstancias a maré negra do Prestige apresenta-se como unha traxédia que pode agudizar máis ainda a profunda crise que a Costa da Morte ven sofrindo desde hai décadas. Un dos poucos elementos estratéxicos para abordar unha saída a esta crise son os propios recursos naturais que posue, os espazos naturais que viña conservando, a potenciazón dunha explorazón racional dos recursos mariños e do seu litoral. Algunhas das actuazóns nos últimos anos dirixian-se, mal que ben, nesta dirección.

III.- A MARÉ NEGRA DO AEGEAN SEA: O PASADO COMO PREVISIÓN DO FUTURO

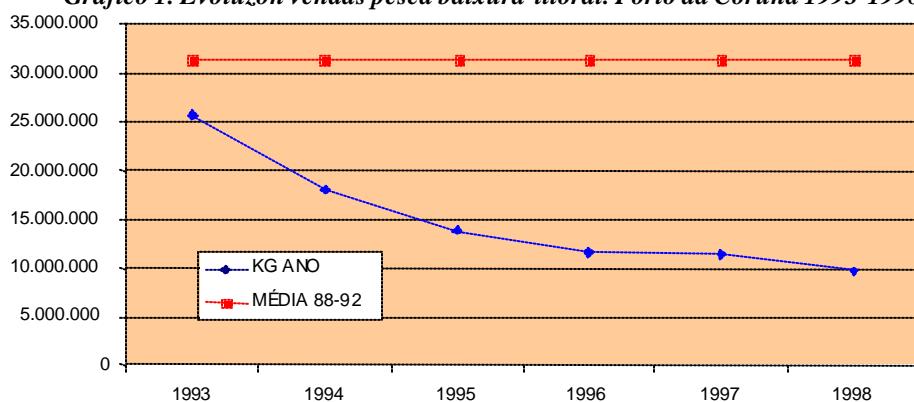
Poucos días despois do accidente do *Prestige*, o 3 de Decembro, cumpria-se o décimo aniversario doutra catástrofe, a do *Aegean Sea*, de características parcialmente semellantes, sendo a actual muito más grave. No presente caso, con un impacto de grande intensidade sobre a práctica totalidade do litoral, a economía verá-se resentida ao menos mentres non se produza o reequilibrio ecolóxico, e mesmo con posterioridade a que este se teña dado.

A Equipa de investigación de Economía Pesqueira e Recursos Naturais da Universidade de Santiago de Compostela tivo ocasión a partir daquel ano de realizar un seguimento do impacto económico imediato sobre as actividades pesqueiras¹. A zona afectada naquela maré negra extendía-se ao longo duns 200 quilómetros, desde Sisargas a Ponta Lagosteira, ademais da zona percebeira que chega a Ponta do Cardo, que tiña sofrido outra maré negra en 1976, a do *Urquiola*. Nesta zona vivian naquel ano, unhas 500 mil persoas, aproximadamente o 20% da populación galega. Resultou inviábel a utilización dun método directo de análise do dano sofrido polas populazóns mariñas da zona que constituían o recurso económico para a pesca extractiva, debido á auséncia de estudos continuados sobre as mesmas. Ao non dispor dun seguimento biolóxico da biomasa, ou da evolución das populazóns pesqueiras antes, durante e con posterioridade á maré negra, optou-se por analisar os niveis de capturas por ser un dado aproximado pero fiábel do estado do recurso, sobretodo se este seguimento se fai durante varios anos. As capturas realizadas na zona afectada son-o por parte das frotas de baixura e litoral, é dicir as realizadas ou ben dentro das rías ou ben dentro da plataforma continental galega. Aos poucos meses do accidente, permitiu-se-lles a estas frotas volver a faenar polo que as capturas desde o primeiro momento reflicten o efecto imediato sobre o recurso. Doutra banda, a desprotección dos afectados leva a que a necesidade de capturar nun ecosistema altamente danado retarde os

tempos de recuperazón do equilibrio ecolóxico desexábel. En dez anos constatamos como non se recuperara ainda o meio nem a economía dos danos provocados por aquela maré negra. Por iso sabemos que este reequilibrio ambiental e económico será só parcialmente posibel e, en todo caso, a mui longo prazo.

Nese estudo dividiu-se o seguimento da pesca extractiva en duas partes, unha através dos desembarcos no porto da Coruña, representativo da maioria das capturas que comprende a zona, e outra que recolle aos restantes portos da zona afectada que venden as suas capturas nas lonxas de cotratazón de Malpica, Caión, Miño-Pontedeume, Ares e Sada. Levou-se a cabo un estudo particularizado das distintas especies comerciais de peixes, crustáceos e moluscos capturados a frote na zona afectada e coa frota de baixura e litoral propia destes portos. O listado de especies comerciais comprendia uns 40 tipos diferentes de peixes, 6 tipos de moluscos e 8 tipos de crustáceos. A evoluzón de cada unha destas especies foi diferente, dependendo do grau de afectazón directa, a sua capacidade de recuperazón, o seu carácter máis ou menos sedentário, o lugar que ocupan na rede trófica, ou os efectos sobre outras especies que lles serven de alimento ou que son os seus depredadores. De seguido recollemos só alguns resultados globais para o conxunto das especies. No gráfico 1 podemos observar como o volume de capturas xa desde o primeiro ano sofre un declínio a respeito da media de capturas que se viñan a realizar nese mesmo porto nos 5 anos anteriores, sen que nos anos seguintes se observe unha recuperazón, antes o contrario. Seis anos despois do accidente as capturas desta frota supoñian un tercio da media do 88-92.

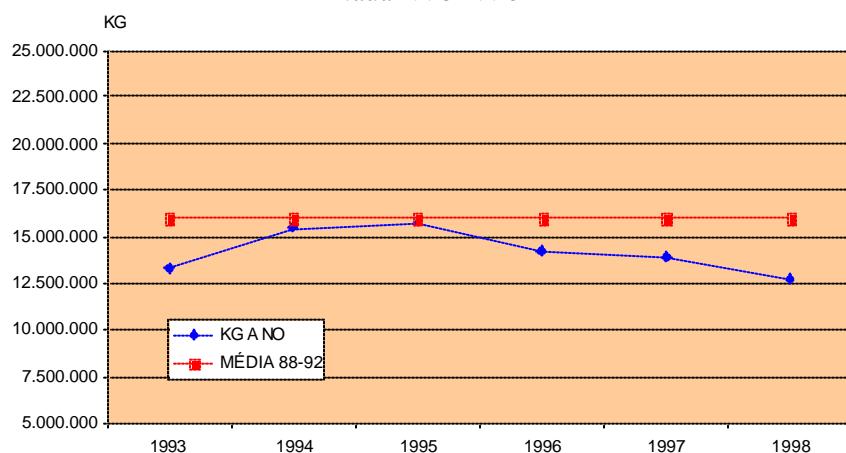
Gráfico 1. Evolución vendas pesca baixura-litoral. Porto da Coruña 1993-1998

¹ Desde 1993 realizaron-se diversos informes anuais, ademais dun dictame pericial presentado no xuízo que celebrado na Audiencia Provincial da Coruña do 9 ao 31 de Xaneiro de 1996. Nos dados recollidos neste capítulo reproducimos informacións recollidas no último destes informes (García Negro 1999).

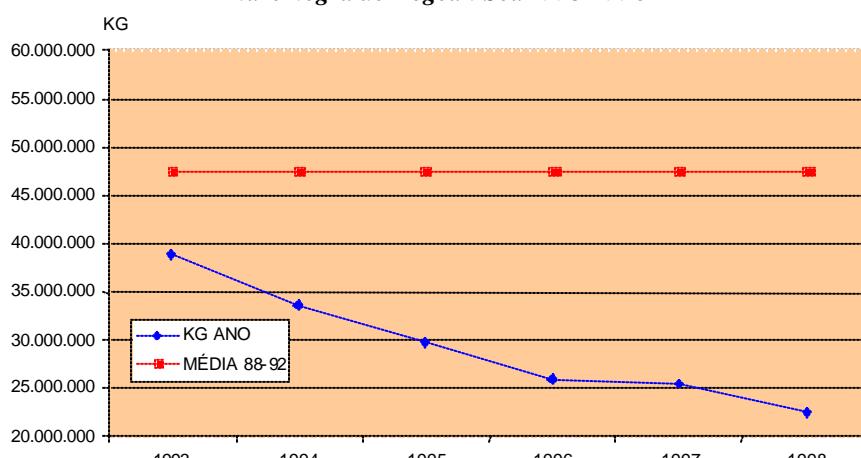
Nos restantes portos da zona afectada (gráfico 2), con muita menor importancia en canto a volume desembarcado, a caída é menor, e mostra síntomas de menor afectazón, mas en todo caso sempre nos situamos por debaixo do nível medio de capturas anterior á catástrofe, e mesmo nalguns anos as caídas son de case un 25%.

Gráfico 2. Evoluzón vendas pesca baixura-litoral. Restantes portos zona afectada 1993-1998

Fonte: Elaboración propia a partir de Garcia Negro (1999)

Gráfico 3. Evoluzón vendas pesca baixura-litoral. Total zona afectada pola maré negra do Aegean Sea 1993-1998

Fonte: Elaboración propia a partir de Garcia Negro (1999)

En calquer caso as repercusóns para o conxunto da zona afectada en canto a capturas da pesca de baixura e litoral, recollidas no gráfico 3, mostran como as caídas son progresivas nos 6 anos posteriores á catástrofe, chegando a supor en 1998 unha perda de capturas dunhas 25.000 toneladas nun só ano.

Ainda que nestes gráficos non se recolle a evolución nos anos posteriores a 1998, cabe indicar que o seguimento que se ten feito evidencia que na altura do 2002 non se tiñan recuperado os niveis de capturas previos ao accidente do Aegean Sea, é dicer, no que a pesca extractiva se refire non se recuperou a situación do recurso de 1992, dez anos antes.

Realizamos ao final do período unha análise da variazón do esforzo pesqueiro que se aplica na zona afectada, xa que na pesca extractiva a cantidade de output obtido (os desembarcos) ten unha relación directa e proporcional co número e capacidade das unidades produtivas (os barcos que faenan). Consideramos necesario facer esta análise por ver as posibles modificacións a medio e longo prazo da frota, de modo que se o esforzo pesqueiro tiña diminuido, unha parte da explicación da caída podería vir motivada por este facto. Cinco anos despois do sinistro o número e capacidade de embarcacións na zona afectada apenas tiñan variado, constatando deste modo que non é posible atribuir-lle o descenso nos desembarcos a unha redución do esforzo pesqueiro aplicado na zona afectada. Portanto, a diminución das capturas está directamente relacionada coa afectación directa do recurso.

Esta perda do recurso pesqueiro repercutiu de forma decisiva no sector pesqueiro extractivo con perdidas monetarias que se poden cifrar entre 1993 e 1998 en case 202 millóns de euros.

O seguimento que se realizou para o sector marisqueiro seguiu unhas pautas diferentes. Disponímos de mostraxes sobre as populacións no momento do desastre, polo que foi posible aplicar un método diferente, baseado no estudo das populacións e as perspectivas de recuperación das mesmas.

Neste sector as especies afectadas son especies sedentárias de moluscos, en concreto, ameixa fina, ameixa babosa, berberecho, coquina e vieira. Desde o mesmo dia do accidente, en Decembro de 1992 e até Febreiro de 1993 a Consellería de Pesca, Marisqueo e Acuicultura, promoviu a realización de exaustivas mostraxes. Destes extraiu-se información relevante sobre dous aspectos que permitiron establecer a cuantía do valor da perda: o volume de quilogramos que, nas distintas especies, tiñan talla comercial, e a cantidade da población total destas especies nos distintos bancos marisqueiros, que permitiu coñecer a biomasa.

Partindo desta información consideramos que os individuos que tiñan talla comercial ao comezo da maré negra se perderon totalmente para a

comercializazón, tanto pola mortandade por hidrocarbonetos constatada como polos problemas de sabor ou de salubridade que apresentaban para o consumo. A situazón dos bancos, cando se permitiu volver a traballar, non era de total normalidade. Ao necesitar de tempos de recuperazón de varios anos, ás perdas inmediatas uniron-se as ocasionadas mentres os bancos non se recuperaron totalmente. Estes tempos de recuperazón foron diferentes segundo as especies (no caso dos moluscos poden ir duns poucos meses até mais de 12 anos).

Debemos resaltar que non se determinou un valor para a populazón non comercializábel, senón sobre daquela que, acordo cos dados de Decembro de 1992, tiña talla comercial. Estableciu-se, deste modo, unha valorazón mínima. Os prezos que se estipularon foron os meios de cada confraría antes do desastre, en funzón da distribuzón comercializábel de cada banco marisqueiro.

Na altura de 1998 o total de perdas cifrou-se en máis de 26 millóns de euros.

O sector mexilloneiro da zona viu-se tamén gravemente afectado. O cultivo realizaba-se nos polígonos de Sada, situados en Lorbé e Carnoedo, nun total de 127 bateas. O sector aqui mostra peculiaridades específicas respecto do resto do sector mexillonero galego, no tipo de explotazón (maior número de bateas por explotazón), na produtividade, destino das vendas ..., con un elevado grau de integración vertical da produción (desde o cultivo até as fases de depurazón, transporte e comercializazón). O cómputo monetario das perdas realizou-se mediante unha modelizazón da actividade produtiva.

Das diferentes actividades pesqueiras afectadas, o mexillón ao obter-se por cultivo e existir regulamentazón sobre as características técnicas das bateas, permite unha maior estandarizazón dos procesos produtivos, polo que, unha vez estudiados os distintos pasos da produción (desde a obtención de semente até a venda do produto), é factíbel reproducir a actividade produtiva nunha batea ideal (número de cordas, longo de corda, tempo de madurazón, produción por corda, número de cordas libres ..).

Segundo estas pautas calculou-se cal tería sido o comportamento do sector, no caso de non se ter paralizado a actividade, até o momento en que esta realmente se reanuda e se pon de novo produto no mercado en condizóns semellantes ás de ante do accidente. O valor das perdas calculado até 1998 sería de case 24 millóns de euros.

En definitiva, cifrou-se o dano causado ao recurso pesqueiro comercializado en case 252 millóns de euros.

A estas cifras habería que sumar-lle o impacto directo (é dicer, as perdas atribuíbeis de forma imediata e directa á catástrofe) sobre outras actividades produtivas pola caída da demanda que deixaron de facer as actividades pesqueiras ao descender a sua produción. O valor destas perdas foi duns 60 millóns de euros.

Non obstante, de prolongar o cálculo até o dia de hoxe e só para os subsectores da pesca, as perdas serían mui superiores. O seguimento exaustivo das actividades da pesca deixou de facer-se despois do ano 1998, ainda que se mantivo por parte da equipa de investigazón de Economía Pesqueira e Recursos Naturais da Universidade de Santiago, un seguimento sobre algúns indicadores. Deste modo, e só con fins meramente ilustrativos, considerando que despois de 1998 muitas espécies seguian sen recuperar unha situazón de normalidade, e considerando as actualizazóns financeiras oportunas, poderíamos elevar as perdas até o 2002 a cifras que rondarian os 629 millóns de euros (mais uns 149 millóns adicionais nos efectos directos sobre outras actividades).

Un resumo dos cálculos indicados até agora recollen-se na seguinte tabela

Tabela 1. Impacto económico da maré negra do Aegean Sea

Actividade	Perdas Actividades pesqueiras (euros)	Impacto directo resto economia (euros)
Baixura-Litoral	201.783.804	51.493.790
Marisqueo	26.061.332	2.034.895
Mexillón	23.834.479	5.980.309
Total 1993-1998	251.679.616	59.508.994
Total estimado 1993-2002	629.199.039	148.772.485

Fonte: Elaborazón propia a partir de Garcia Negro (1999)

Partindo dos feitos expostos, dicer únicamente que no caso da maré negra do *Prestige* nos atopamos ante uns efectos económicos que, sen dúbida, excederán amplamente o constatado para o *Aegean Sea*, polo ámbito espacial afectado, a variedade de actividades produtivas susceptíbeis de efectos, o número de localidades mariñeiras e populación directamente afectados, a constancia na chegada de fuel ás costas ..., mais ainda se, dada a inseguridade criada co fuel que permanece no buque, á maré negra extende os seus efectos a zonas hoxe non afectadas ou afectadas parcialmente, como é o caso das Rias Baixas.

IV.- A PESCA NO ENTRAMADO PRODUTIVO GALEGO

Unha boa forma de coñecer o grau de integración dun sector no tecido produtor dun país é através dunha análise input-output. As *Táboas Input-Output pesca-conserva galegas 1999* (García Negro, 2003) foron realizadas utilizando a metodoloxía contemplada no marco input-output que recolle o Sistema Europeo de Contas 1995 (Eurostat 1996).

Esta metodoloxía proporciona unha visión detallada da composición da orixe e do destino dos bens e servizos, así como do factor traballo e as rendas de capital correspondentes. Alén diso, e como resultado do propio proceso de elaboración, pode-se coñecer a aportación final en valor do sector en estudo.

A análise sectorial nestas táboas conceptúa a *pesca galega*, sector económico que comprende as ramas de actividade: *Pesca de baixura, Pesca de litoral, Pesca de altura, Pesca de grande altura, Miticultura e outros, Piscicultura mariña, Marisqueo, e Conserva e Novos Transformados*. Estas son ramas demandadoras de inputs intermedios dunha grande parte dos sectores produtores galegos. A cada un destes sectores corresponde un tipo de producto, de acordo con un principio de homogeneidad interna, é dicir, cada un é (rama/produto) intercambiável por outro da propia rama, e as diferencias responden ao producto final e/ou técnica utilizada na sua elaboración. No caso do pescado congelado (de grande altura e, en parte de altura) sobrentende-se que se trata de toda a gama de produtos congelados de orixe mariño (incluído marisco) destinados ao consumo humano. No caso do marisqueo estamos ante marisco só fresco. O pescado fresco de baixura, litoral e altura captura-se con distintos meios en distintos mares e mália vender-se nun único mercado, e tratar-se de produtos similares non son intercambiáveis, como non o son as unidades de produción dunha rama por outra.

Compre destacar a incorporación dos produtos denominados *outros transformados*, formando parte da rama de conserva e novos transformados. Son alimentos elaborados a base de pescado, diferente da conserva clásica, coas características de: alimento humano, transformados industriais, non frescos, envasados, etiquetados, e con marca, e que supoñen polo tanto un incremento de valor ao ben primario.

Consideran-se unha división da economía galega en 75 ramas de actividade dos que 8 son os do complexo pesca-conserva galega. Os 67 restantes abranguen os productos de todas as actividades de agricultura, industria e servizos que intervienen na actividade económica galega, con denominación e agrupadas segundo permiten as convenções internacionais en contabilidade social pero de acordo cos requerimientos funcionais que unhas táboas de pesca precisan.

O primeiro grupo de relazóns interindustriais significativas observa-se na Táboa simétrica entre os subsectores que componen o próprio sector pesqueiro. A baixura, litoral, altura, grande altura, marisqueo, miticultura, conserva e piscicultura mariña realizan compra-vendas entre elas durante un ano por valor de 57.953 millóns de ptas. (348,3 millóns de euros). Isto significa que a vida interna da propia pesca é moi activa e interdependente. Uns subsectores precisan de outros de modo que a caída, declínio ou desaparizón de un, supón perdas en cadea para cada un dos outros. As diferentes actividades pesqueiras utilizan a autocualificación dos traballadores do mar sen custe empresarial nen social, funcionando no mercado de traballo como un intercambio de coñecimento do medio.

Entre as diferentes actividades económicas 63 teñen relazóns comerciais directas coa pesca, pondendo destacar os sectores de produtos metálicos diversos, publicidade, refino de petróleo e outros, transporte, comercio maiorista, embarcazóns e servizos de reparación naval, intermediarios financeiros, gasolineiras e outros talleres de reparación mecánica, aceites e graxas, cabos e redes, maquinaria e equipa mecánica, envases e embalaxes de papel e cartón, organizazóns empresariais e profisionais, correos e comunicazóns, actividades xurídicas e xestorías, maquinaria e material eléctrico, enerxía eléctrica e gas, servizos de manipulazón e depositários de mercadorías, envases e embalaxes de plástico, pintura ... O monto total anual de compras realizado a estes sectores polas actividades pesqueiras en 1999, alcanzou a cifra de 3.127 millóns de euros. Ademais, as actividades pesqueiras realizan vendas a diversos sectores produtivos como insumos necesarios para realizar a sua actividad produtiva por un monto total anual en 1999 de case 500 millóns de euros. Portanto, calquer mudanza na normalidade produtora das actividades pesqueiras levará a unha incidencia directa sobre unha grande parte do tramo produtivo galego, que nalguns sectores pode ser decisivo para a sua supervivéncia, xa que as actividades pesqueiras constituen, nalguns casos, o sector comprador mais importante e mesmo, en ocasións, o seu único demandante.

A importancia da pesca para a economía galega reflicte-se na sua capacidade de xerar rendas para os produtores (tanto traballadores como proprietarios). Neste senso, se ben as taxas de salarizazón son baixas en actividades como a pesca de baixura, a miticultura ou o marisqueo, comparadas con actividades de tipo industrial, son superiores ás de actividades primarias como a agricultura. Ademais, a pesca de grande altura, a piscicultura mariña

---

² Ver (INE 1993), (INE 1996) e (DOCE 1998)

e, en parte, a pesca de altura, son actividades con comportamentos semellantes a calquer actividade industrial, ao que habería que sumar o papel xogado pola industria conserveira e de novos transformados. En conxunto, remuneran aos seus salarizados con unha cantidade de uns 338 millóns de euros anuais. En canto ás rendas percebidas polos traballadores autónomos (en tanto que traballadores e proprietarios, como os pescadores de baixura, as mariscadoras e grande parte do mexilloeiros) supuxeron en 1999 unha cifra de 145 millóns de euros, e as rendas de capital xeradas por estas actividades alcanzaron os 554 millóns de euros.

Esta capacidade de demanda e arrastre sobre doutros sectores non é suplida por un mantenimento das rendas percebidas polos afectados na pesca, xa que a sua demanda privada está conformada de xeito diferente á demanda que realizarian en tanto que produtores. Por iso, se ben os pagamentos realizados aos produtores pesqueiros por cese de actividade, resolvendo en parte o problema social de familias mariñeiras que, noutro caso, non poderian fazer fronte indefinidamente a unha paralizazón produtiva, non evita que dito problema social exista para outros sectores produtivos ou outras familias dependentes destes outros sectores, que, en grande medida, poderian e deberian ser considerados como colectivos directamente afectados pola maré negra.

A importancia económica decisiva da pesca, desde a perspectiva da renda, debe-se a tres razóns fundamentais: unha, servir como tirón de demanda efectiva en toda a populación galega costeira que vive directamente vinculada ao funcionamento do sector; outra, ser un fondo de criação de capital directamente produtivo, xa que o aforro empresarial empregado en investimentos non se recolle nos fluxos de renda nem de compras en inputs intermédios; finalmente, ser a garantia do crecemento económico que existe nas comarcas costeiras do país e reserva das únicas entidades de povoazón demográficamente equilibradas.

Por último, o complexo pesca-industria resulta vital na economía galega en tanto que fornecedora de alimentos tanto no mercado interior como no exterior, sendo dos sectores mais dinámicos no que ao comércio exterior galego se refire. O grau de autoabastecimento de produtos pesqueiros na Galiza é elevadísimo, permitindo exportar os excedentes xerados a outros mercados onde a marca galega é amplamente recoñecida e valorada. Precisamente este aspeito é o que permitiu construir un sector comercializador galego mui dinámico que mesmo realiza importazóns importantes de producto para logo reexportar, facendo que a revalorización do producto importado fique en Galiza.

Esta densa trama comercial permitiu mover un volume de negocio superior aos 3.127 millóns de euros en 1999. Contudo, esta fortaleza fundamentada nunha profisionalizazón crescente, unha capacidade de adaptazón perma-

nente aos cámbios, e unha eficaz capacidade de auto-organizazón, sobretudo nos últimos anos, ve-se gravemente condicionada pola incertidume actual. Nos primeiros momentos da maré negra, pudemos contemplar como esta forteza se manifestou nunha actuazón salientábel diante do chapapote evitando que a catástrofe alcanza-se cotas superiores. Mas a incógnita sobre o fin da maré negra, ou da sua repercusión final, non son bos aliados nunha estratéxía económica cara o futuro, senón que actuan como elementos paralizantes e desincentivadores. Certas actividades como a pesca de baixura ou a de litoral, o marisqueo, a miticultura ou a piscicultura mariña están en perigo polo efecto directo do fuel sobre os recursos pesqueiros, a limpeza das augas ou os ecosistemas mariños. Ademais, o conxunto do complexo pesca-industria está ameazado polas mudanzas que se podan producir nos mercados.

V. CONSECUÉNCIAS DIRECTAS ESPERÁBEIS DA MARÉ NEGRA DO PRESTIGE

Como indicamos, a importancia económica da pesca e do seu entorno (tanto natural como económico *strictu sensu*) sobarda con muito a consideración sectorial. Por iso os efectos económicos dunha catástrofe como a do *Prestige* extende-se muito máis aló dos efectos controlados dun sector de actividade económica. Logo dunha catástrofe da envergadura da maré negra, o declínio, padecimento e/ou desaparición da actividade como sería o caso –de non lle por remédio-, ten implicacións económicas xerais e non simplemente sectoriais. É dicer, nada do que aconteza no meio natural como punto de partida imprescindíbel de toda a actividade pesqueira (mesmo a representación colectiva da imaxe de marca “Galiza”) vai ser alleo ao devir da pesca. E o que sufra a pesca vai ser transmitido via relazóns interindustriais á economía galega.

Esta situación podería ver-se agravada se desde as administracións públicas se toman decisóns que crean confusión en cuanto ás garantías de salubridade do produto mercantilizado desde Galiza (apertura de zonas á pesca sobre as que se informa nos meios de comunicación que seguen a receber fuel). Calquer problema de saúde pública relacionado con estes produtos pode implicar non só un castigo dos consumidores senón mesmo o afundimento da demanda, de mui difícil recuperación.

Ademais, a apertura a certas actividades extractivas nun medio desequilibrado retarda os seus tempos de recuperación. Non se pode normalizar unha actividade produtiva sustentada nun recurso natural que el mesmo non se atopa en condicións de normalidade, senón que se aprofonda nos elementos críticos. Os problemas económicos derivados dunha situación como a citada, de incertidume ou confusión, poden ser mais graves que os derivados dunha

paralizazón prolongada da actividade.

Os efeitos económicos deixarán sentir non unicamente nos sectores que viven directamente do mar, senón tamen sobre outros sectores e persoas que ainda non tendo relazón directa dependen estreitamente dos sectores afectados. Un litoral afectado por unha maré negra queda suxeito a un menor número de usos posíbeis, o cual forma parte dos custos sociais da catástrofe. Actividades como o turismo, e os sectores vencellados, sector imobiliario, hostelería, comercio ... conforman un segundo estádio na liña produtiva que tamén debemos considerar afectado.

A isto compre engadir a perda na calidade de vida, pola destrucción do ambiente e da paisaxe. A proximidade á costa procura avantaxes de orde recreativa ou de disfrute da paisaxe; un atentado grave á integridade da ribeira é susceptíbel de entrañar para os residentes, e os visitantes habituais ou potenciais, unha degradazón sensíbel da sua calidade de vida, que se acumula eventualmente coas perdidas financeiras.

O litoral galego é un dos polos de atracción turística mais importante do noso país. O atractivo turístico da Costa da Morte ou das rias vai intrínsecamente unido ao próprio mar. Os movementos turísticos verán-se parcialmente interrompidos pola degradazón sofrida no litoral, tanto nas zonas afectadas como no conxunto de Galiza xa que as motivazóns para a visita poden ser múltiples e valoran-se polos turistas de forma conxunta. É dicer, calquer alterazón da oferta turística global, sobretodo se se tratar dun cambio grave, pode conllevar a mudanza no destino elixido. Se ben nun primeiro momento pode haber un novo tipo de turismo (de solidariedade, ou de catástrofe), é difícil que se manteña no tempo, e mesmo pode xogar como elemento desincentivador cara o futuro, cando as condizóns de normalidade do litoral se teñan recuperado. As modificazóns nos movementos turísticos, poden afectar tanto ás economías locais como ao conxunto galego, en particular a actividades vencelladas a este sector, como as xa sinaladas, ou ao sector da construción, na medida en que a construción de vivendas secundárias deixe de realizarse nestas zonas. En marés negras sucedidas noutros lugares teñen-se percebido consecuencias deste tipo, afectando de maneira especial ao aluguer de vivendas, empresas de campismo, hoteis, cafés e restaurantes, comercios de alimentación, transporte, establecimentos de lecer ... (Bonnieux , Dause e Rainelli 1980)

VI. REFLEXIÓN FINAL

Unha catástrofe como a do *Prestige* pon de relevo a existéncia dunha contradición latente no sistema económico actual, como é que a lóxica e a

racionalidade das unidades de produzón consideradas individualmente pode, e muitas veces é, absolutamente contraria á perspectiva da totalidade, dunha sociedade no seu conxunto. Daí segue-se que unha vez roto o pretendido equilibrio, a convulsión padece-a toda a sociedade, e non individual e parcialmente este ou aquel segmento de actividade afectada.

A responsabilidade que como científicos sociais se nos apresenta ante estes feitos é a de aclarar ao máximo os efectos económicos e ambientais desta catástrofe co fin de obrigar aos responsábeis a aliviar as perdas e paliar, onde sexa posibel, o dano causado. És necesario, con vistas a indemnizazóns xustas e suficientes tanto para os afectados directos como para o conxunto da sociedade galega, toda ela igualmente afectada.

Diante nosa temos enormes retos: recuperar o litoral, reconstruir e organizar a economía, esixir responsabilidades e indemnizazóns, antecipar a luta contra catástrofes futuras, minimizar as posibilidades de que estas volvan a suceder. Mas non debemos, pola urxencia, caer en actuazóns inconscientes, nen aceptar sen mais o que se nos dea porque necesitamos recursos, nen pensar que as grandes obras son as soluzóns óptimas, nen crer que a catástrofe finaliza agochando alguns síntomas visíbeis.

A tarefa é finalmente complexa, contínua e prolongada, require dun grande esforzo individual e colectivo, mas dos seus resultados depende unha boa parte do noso futuro e dela podemos aprender a tranzar un camiño que nos achegue ao que reivindicamos cando berramos NUNCA MÁIS.

VII.- BIBLIOGRAFIA

- Bonnieux, F; Dause, P e Rainelli, P. (1980): *Impact socio-économique de la marée noire provenant de l'Amoco-Cadiz.* UVLOE-INRA
- Diario Oficial de las Comunidades Europeas* (DOCE), Reglamento (CE)Nº 2261/98 da Comisión de 26 de Outubro de 1998. Anexo I. “Nomenclatura Combinada. Capítulo 3.”
- Eurostat (1996). *Sistema Europeo de Cuentas (SEC 1995).* Oficina de Publicaciones Oficiales de las Comunidades Europeas, Luxemburgo.
- Garcia Negro, M^a do Carme (dir) (1999): *Avaliación dos danos provocados pola maré negra do Aegean Sea. Informe 1998.* Equipo de Investigación de Economía Pesqueira e Recursos Naturais da Universidade de Santiago de Compostela.
- Garcia Negro, M^a do Carme (dir)(2003): *Táboas input-ouput pesca-conservas galegas, 1999.* Consellería de Pesca e Asuntos Marítimos-Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.

-
- IGE. Instituto Galego de Estatística (2002): *Conta de Renda dos Fogares por Concello. Ano 1996*. Santiago de Compostela.
- IGE. Instituto Galego de Estatística (2003a): *Movemento Natural da Poboación. Ano 2002*. Santiago de Compostela.
- IGE. Instituto Galego de Estatística (2003b): *Movementos migratorios. Ano 2001*. Santiago de Compostela.
- INE. Instituto Nacional de Estadística (1993). *Clasificación Nacional de Actividades Económicas 1993 (CNAE-93)*. Madrid.
- INE. Instituto Nacional de Estadística (1996). *Clasificación Nacional de Productos por Actividades 1996 (CNPA-96)*. Madrid.